

STUDENTARBEID

Studium: Global Knowledge

Emnenamn: Global Knowledge

Emnekode: GK 300

Vurdering: GK 300, prosjekt

(kode og type vurdering – mappe, heimeeksamen, prosjekt)

Kandidat /Tittel: Inga Smørås Berge: Hvilken respekt og autoritet mottar man i det zambiske samfunnet som følger av alderdom, og hvordan påvirker dette de yngre sin rolle i samfunnet?

Innlevert dato: 15. mai 2014

Tal nummererte sider: 24

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg skrevet om autoritet i det zambiske samfunnet. Jeg har fokusert på den autoriteten man får som følger av alderdom, og den undertrykkelsen man eventuelt må finne seg i som ung i Zambia. Min problemstilling er: «Hvilken respekt og autoritet mottar man i det zambiske samfunnet som følger av alderdom, og hvordan påvirker dette de yngre sin rolle i samfunnet?»

Jeg har anvendt kvalitativ forskningsmetode for å finne informasjon som kan gi meg svar på problemstillingen, og jeg har valgt å intervju tre ulike zambiere. Jeg har i tillegg brukt teori jeg selv opplever blir relevant i forhold til oppgaven jeg har skrevet. I drøftingsdelen vil jeg forsøke å se empiri og teori opp mot hverandre. Gjennom arbeidet med denne oppgaven har jeg funnet ut at mange eldre har autoritet og makt i det zambiske samfunnet, og at barns meninger har en tendens til å bli oversett. Når det er sagt, er det også tegn som tyder på endring i denne maktfordelingen.

Summery

In this thesis, I have written about authority in the Zambian society. I have focused on the authority one gets after getting older, and the oppression you might have to accept as young in Zambia. My research question is: «Which respect and authority do one receive in the Zambian society as a result of old age, and how does this affect the younger's role in society?».

I have used qualitative research methods to gather information that can help me answer the research question. Therefore, I have chosen to interview three different Zambians. In addition to this, I have been using different theories that I think would be relevant. In the discussion part, I will try to compare the theories and the empirical information. Throughout the work of this thesis, I have found that many seniors have authority and power in the Zambian society and that children's opinions tend to be overlooked. With that said, there are also some signs for change in this distribution of power.

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	4
1.1 Presentasjon av problemstilling.....	4
2.0 Metode	4
2.1 Intervju	5
2.2 Valg av informant.....	5
2.3 Erfaring fra praksis	6
2.4 Kildekritikk.....	7
3.0 Presentasjon av teori	8
3.1 Kultur og sosialisering.....	8
3.2 Tradisjonelle roller i zambisk kultur	8
3.3 Ubuntu: et tradisjonelt afrikansk verdenssyn	9
3.4 Tradisjonalistisk handling og autoritet	10
3.5 Samfunn med tradisjonelle verdier.....	11
3.6 Utviklingsland og kultur.....	11
3.7 De undertryktes pedagogikk.....	12
4.0 Presentasjon av empiri	13
4.1 Hvem har autoritet i Zambia?.....	13
4.2 Holdninger til eldre i samfunnet.....	13
4.3 Holdninger til barn og unge i samfunnet.....	15
4.4 Familieliv.....	16
4.5 Framtidens Zambia.....	17
5.0 Drøfting.....	17
5.1 Det tradisjonelle samfunn.....	18
5.2 Zambia – et tradisjonelt samfunn?.....	19
5.3 Et land i utvikling?	21
6.0 Avslutning	22

Litteratur

1.0 Innledning

Denne oppgaven er skrevet på bakgrunn av et tre måneders langt opphold i byen Livingstone i Zambia. I løpet av disse tre månedene har jeg hatt åtte uker i praksis som sosionom og jeg har da jobbet på et sosialkontor, på et barnehjem, på en skole i en zambisk landsby, i feltarbeid med SOS-barnebyer og på en skole for barn med ulike former for funksjonshemming. Empirien i oppgaven vil være basert på intervjuer med tre zambiere, samt egne observasjoner jeg har gjort gjennom praksiserfaring og gjennom, generelt sett, å leve i den zambiske kulturen.

1.1 Presentasjon av problemstilling

Det norske samfunnet, som kan karakteriseres som et høymoderne samfunn, blir ofte beskrevet som samfunn med fravær av autoriteter (Giddens, 1996). Dette kan bety at vi i norsk kultur forventer å motta den samme respekten uansett hvem vi er og hvilke posisjon vi har i samfunnet. I Zambia opplevde jeg at jeg måtte tenke på en annen måte. Jeg måtte forsikre meg om at det var greit å kalle de jeg møtte etter fornavn og oppfattet at jeg måtte vente til at en autoritetsperson sa det var greit før jeg satt meg ned på stolen. I tillegg har jeg observert voksne mennesker snakke direkte nedlatende til yngre samfunnsborgere. Etter at jeg kom til Zambia har jeg altså blitt bedre klar over hva som er vestlig kultur og jeg er blitt interessert i hvordan zambisk kultur fungerer i praksis når det kommer til autoritet. Jeg har fått inntrykk av at man i zambisk kultur får større autoritet og makt etter hvert som man blir eldre. På samme måte har jeg fått inntrykk av at zambiske barns tanker og meninger sjelden blir tatt hensyn til. Jeg har derfor valgt å basere oppgaven min på temaet autoritet, og da spesielt fokusert på den autoriteten man mottar som følger av alderdom, samt den undertrykkelsen man gjerne må innfinne seg med som ung i Zambia. Dette temaet vil være relevant for meg som sosionomstudent fordi jeg lærer om hvordan fremmede kulturer fungerer i praksis, og blir samtidig mer klar over hvordan min egen kultur oppfattes i møte med andre. Dette er kunnskap jeg tror kan komme til nytte i mitt framtidige arbeid som sosionom. Problemstillingen min lyder derav slik: *Hvilken respekt og autoritet mottar man i det zambiske samfunnet som følger av alderdom, og hvordan påvirker dette de yngre sin rolle i samfunnet?*

2.0 Metode

I denne oppgaven har jeg valgt å ta i bruk kvalitativ forskningsmetode for å oppnå forståelse og samle empiri. Kvalitativ metode er nyttig å ta i bruk dersom man skal forsøke å forstå et fenomen grundig og/eller fenomenet framstår ukjent i forkant av undersøkelsen. Etersom jeg er oppvokst i norsk kultur og tolker det jeg ser og hører i Zambia med norske øyne, må jeg utforske den zambiske kulturen grundig for å sitte igjen med en forståelse av det jeg har sett og opplevd. Kvalitativ metode

sier noe om spesielle kjennetegn og egenskaper ved fenomenet som undersøkes (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2011). Tjora (2011) sier at kvalitativ metode er mer områder for utforskning enn ressurser for å forklare funn. Man går altså inn i forskningen på bakgrunn av genuin nysgjerrighet etter hvordan sosiale systemer skapes, framfor å anta at fenomenene kan forklares på grunn av spesifikke faktorer (Tjora, 2011). For å samle inn data i kvalitativ metode tar man som oftest i bruk gruppesamtaler, intervjuer og observasjoner (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2011).

2.1 Intervju

Intervju er den oftest anvendte metoden i kvalitativ forskning. Ved hjelp av intervju kan man få detaljerte beskrivelser og forklaringer av fenomenet man forsker på (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2011). Kvale og Brinkmann (2009) uttrykker i Johannesen, Tufte & Christoffersen (2011) at strukturen er knyttet til rollefordelingen i intervjuet. Intervjueren stiller spørsmål og informanten svarer på spørsmålene. Intervjuet foregår likevel ofte mer som en dialog enn bare spørsmål og svareanser (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2011). I denne oppgaven har jeg valgt et semistrukturert intervjuoppsett. Et slikt intervjuoppsett har en bestemt og overordnet intervjuguide som utgangspunkt for intervjuet, men intervjueren står likevel fritt til å hoppe fram og tilbake slik han/hun vil. Dette avhenger av hvordan informanten svarer, og om noen av svarene trenger oppfølgingsspørsmål som intervjueren ikke har forutsett før intervjuet (Johannesen, Tufte & Christoffersen). Ved å ha muligheten til å tilpasse intervjuguiden litt etter hva informanten sier, samt komme med de oppfølgingsspørsmålene man anser som nødvendige der og da, vil man også gjerne ha en bedre mulighet til å komme i dybden på fenomenet man forsker på. Problemstillingen min bygger på kulturelle fenomen og den enkelte informants erfaringer og holdninger i forhold til egen kultur. På grunn av muligheten til å endre intervjuoppsettet underveis, basert på hva informanten sier, anser jeg semistrukturert intervjuoppsett som egnet i denne oppgaven.

Jeg valgte å møte de ulike informantene til lunsj på en restaurant jeg selv syntes hadde god atmosfære. En god atmosfære vil kanskje bidra til å bedre kommunikasjonen og at det er lettere for informantene å åpne seg. Jeg forsikret dem på forhånd om at all informasjon ville bli anonymisert og at dersom det dukket opp spørsmål de ikke ønsket å svare på, var det greit å gi beskjed. Jeg forsikret meg også om at de ikke hadde innvendinger mot at jeg noterte mens de snakket.

2.2 Valg av informant

Ettersom hensikten med en kvalitativ undersøkelse er å få best mulig informasjon om et bestemt fenomen, er valget av informanter sjelden tilfeldig. Man må derfor velge informanter man tror vil

komme med informasjon som dekker det fenomenet en ønsker å forske på best mulig (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2011). Ettersom temaet mitt er ganske bredt og jeg kun var avhengig av å snakke med noen som kjente den zambiske kulturen, var det en utfordring å bestemme seg for hvilke informanter jeg skulle ha. I tillegg hadde jeg to andre avtaler som ikke gikk som planlagt, fordi informantene ikke hadde anledning til å stille likevel. Jeg har likevel funnet tre informanter som jeg mener har gitt meg god og relevant informasjon. Informantene er nokså ulike når det kommer til kjønn, yrke og alder, og har derfor også ulike synsvinkler på fenomenet. På denne måten får jeg et bredt spekter av meninger og tolkninger. For å anonymisere informantene har jeg valgt å gi dem fiktive navn. Under følger en kort beskrivelse av hver enkelt.

Informant nummer en er lærer for en syvende klasse på en skole i Livingstone, hvor han har jobbet som lærer i 15 år. Han er i tillegg rådgiver på den samme skolen og studerer til å få en bachelor i rådgivning. Han gir råd til elever både når det kommer til skolerelaterte og til personlige saker. Jeg gir informant nummer en det fiktive navnet Alfred.

Informant nummer to arbeider som sosialarbeider på et zambisk sosialkontor og har jobbet der i åtte måneder. Hun er i midten av tjuetårene og er derfor også den yngste blant mine informanter. Familien hennes bor i en by langt borte fra den byen hun arbeider i, og hun er den eldste i en søskenflokk på åtte. Hun er ugift, har ingen barn og har aldri vært i et annet land enn Zambia. I denne oppgaven velger jeg å referere til henne som Lisa.

Den siste informanten er styrer i en barnehage i Livingstone hvor hun har arbeidet siden 2008. Hun er ikke opprinnelig fra byen, men har bodd her siden hun fikk den jobben hun har nå. Hun er enke og har en sønn og to døtre. Jeg gir henne det fiktive navnet Christine.

2.3 Erfaring fra praksis

Observasjon egner seg når man undersøker samhandlingen mellom mennesker i ulike kontekster (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2011). Observasjonen retter seg altså mer mot individers relasjoner og samspill, enn mot enkeltpersoner (Dalland, 2012). Å forske på autoritet knyttet til alder og posisjon i samfunnet handler mye om å observere samhandlingen som skjer i ulike samfunnskontekster. Jeg har erfart og sett samhandling som finner sted i de ulike praksisplassene jeg har vært utplassert på og generelt sett i det zambiske samfunnet. Jeg har skrevet mye av det jeg har sett ned i en loggbok, slik at jeg har oversikt over og lettere husker observasjonene. Å være student i et praksisfelt blir på mange måter som en observatørrolle. Ved å være en del av et praksismiljø har jeg hatt mulighet til å stille spørsmål ved og til å observere det jeg ser (Dalland,

2012). Jeg har snakket med veiledere om at i tillegg til å utøve oppgaver i praksis, er jeg også tilstede for å observere hva som foregår i samhandlingen. Det har vært nyttig for meg å snakke med dem som var ansatt ved de ulike praksisplassene, ettersom de har bredere kunnskap om og erfaring fra feltet. På denne måten kan jeg få en bedre helhetsforståelse av det jeg observerer. Gjennom å selv være i settingen, bruker jeg, som forsker, meg selv som filter ved fortolkning av dataene. Interaksjonen som blir observert gir informasjon på ulike nivåer. Både det som faktisk blir direkte observert og hvordan jeg, som forsker, fortolker det å være tilstede i settingen (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2011).

Jeg har valgt å dele noen av observasjonene jeg gjorde i empirikapittelet for å underbygge det informantene fortalte meg. Jeg har også latt noen egne observasjoner påvirke drøftingsdelen i slutten.

2.4 Kildekritikk

Når vi forsøker å forstå noe, må vi se det gjennom øynene til dem vi studerer (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2011). Forforståelse er et sentralt ord i denne sammenhengen. Forforståelse er nemlig den forståelsen man har av seg selv, av andre og av ulike fenomen (Dahl, 2013). Min forforståelse av den zambiske kulturen og av min egen kultur har nok vært med på å prege hvordan jeg har tolket det jeg har sett og det informantene har fortalt meg. Hadde denne oppgaven vært skrevet av en som var zambisk ville kanskje også resultatet blitt annerledes, fordi forforståelsen hadde vært preget av å vokse opp i zambisk kultur. Forforståelsen kan altså gjøre at man kan stille spørsmålsteget til oppgavens reliabilitet, eller pålitelighet. Dette er fordi den preger oss, både bevisst og ubevisst og er et uttrykk for vår kulturelle referanseramme, som vil si den rammen vi tolker det vi ser og hører ut i fra (Dahl, 2013). En annen ting som kan påvirke reliabiliteten er at jeg vet at minst to av mine informanter kjenner vestlig og norsk kultur godt, og at de dermed kan tilpasse svarene etter det de tenker jeg som norsk vil høre, framfor å svare ærlig. At intervjuet foregikk på engelsk, som ikke er morsmålet til hverken meg eller informantene, kan også ha påvirket kommunikasjonen oss imellom.

I tillegg er store deler av den teorien jeg har valgt å anvende i oppgaven skrevet av forfattere med vestlig bakgrunn, som kan være med på å påvirke teoriens reliabilitet. Dette bygger på at disse forfatterne tolker det fremmede og tradisjonelle med sine egne kulturforestillinger som målestokk, og det kan dermed påvirke resultatet de har kommet fram til.

3.0 Presentasjon av teori

Jeg vil innlede den teoretiske delen ved å definere ordet «autoritet», ettersom det er et gjennomgående begrep i denne oppgaven. Når jeg anvender ordet autoritet tar jeg utgangspunkt i Webers definisjon av at det er en persons myndighet til å befale og en annens persons plikt til å adlyde (Knudsen, 2013).

Under vil jeg definere kulturbegrepet og skrive litt om det å bli sosialisert inn i en kultur. Deretter vil jeg presentere generell informasjon om den zambiske kulturen og eldre og yngre sin posisjon i samfunnet. Jeg har her valgt å ta utgangspunkt i den kunnskapen jeg har fått ved å lese «Culture and customs of Zambia» skrevet av Scott D. Taylor (2006). Deretter gjør jeg rede for annen teori som kan være med på å belyse hvorfor det zambiske samfunnet er strukturert slik det er, og som jeg vil anvende i senere drøfting av temaet.

3.1 Kultur og sosialisering

Den norske antropologen Arne Martin Klausen definerer kultur som *de ideer, verdier, regler, normer, koder og symboler som et menneske overtar fra den foregående generasjon, og som man forsøker å bringe videre – oftest noe forandret – til den neste generasjon* (referert i Dahl, 2013).

Et menneskes utvikling er preget av de kulturelle og sosiale forhold en møter i oppveksten. Hver enkelt sin oppfatning av moral og verdi er både avhengig av egen refleksjon og av kulturelle verdier i samfunnet. Man blir sosialisert inn i den kulturen man er en del av. Sosialisering refererer til den prosessen hvor et barn utvikler seg som et unikt individ og blir en del av samfunnet en lever i. Ved å bli sosialisert inn i en kultur, blir man også sosialisert inn i kulturens måte å tenke på (Frønes, 2003).

3.2 Tradisjonelle roller i zambisk kultur

På tross av at kjønn definerer mye av den posisjonen en har i det zambiske samfunnet, har den enkeltes alder også stor innflytelse på hvilken respekt og tiltale man mottar fra mennesker rundt. I Zambia, og i flere andre afrikanske land, er det et sentralt prinsipp at alder skal bli respektert. Samfunnet opererer med innslag av gerontokratiske prinsipper. Store norske leksikon (2012) sier at gerontokrati betyr gammelmannsstyre, og forekommer i samfunn hvor politiske avgjørelser gjøres opp på bakgrunn av sedvane og det er da de eldste, på bakgrunn av lang erfaring, som har mest autoritet og som avgjør utfallet. Denne formen for sosial lagdeling kan forekomme i samfunn som mangler konkrete ledere, som for eksempel i enkelte urbefolkninger (Store norske leksikon, 2012). Et resultat av dette i Zambia er at eldre har stor makt i familien og skal derav også alltid behandles

med respekt og ærbødighet (Taylor, 2006). I deler av zambisk kultur har det tradisjonelt sett vært vanlig at en ung kvinne i interaksjon med sin mor eller svigermor, skal vise respekt ved å knele framfor å stå oppreist. Tradisjoner sier også at den unge kvinnen skal unngå øyekontakt med den som er eldre (Taylor, 2006). Både unge menn og unge kvinner bør behandle eldre med ærbødighet og respekt. I takt med moderniseringen har dog disse tradisjonene blitt noe slakkere. Å ha øyekontakt og å glemme å knele i en formell kontekst vil fortsatt bli sett på som upassende, mens det kan forekomme uten alvorlige sanksjoner i en uformell familiesammenheng (Taylor, 2006).

«It takes a village to raise a child» er et zambisk uttrykk. Den utvidede familie har stor betydning i Zambia og i store deler av Afrika generelt. I tillegg til kjernefamilie spiller nemlig onkler, tanter, søskenbarn og besteforeldre betydelige roller i et barns liv og oppdragelse. Mange av de zambiske språkene har ikke en gang en åpenbar forskjell på det å være onkel, far, tante eller mor. I rurale områder gjelder tanken om at utvidet familie skal påvirke barnets oppdragelse i tillegg kanskje en hel landsby og/eller nabolag. Små samfunn kan sammen ha en aktiv og kollektiv rolle i det å oppdra og disiplinere et barn til å bli en anstendig samfunnsborger (Taylor, 2006).

3.3 Ubuntu: et tradisjonelt afrikansk verdenssyn

Shutte (2001) sier at ordet og verdenssynet Ubuntu kommer fra Sør-Afrika og betyr direkte oversatt «*a person is a person through other persons*». På norsk kan man oversette dette til «*jeg eksisterer fordi du eksisterer*» (referert i Bergersen, 2010a). Selvet vårt skapes ved å høre til i et fellesskap (Shutte, 2001). Videre sier Shutte (2001) at Ubuntu er en etikk og en måte å tenke på som sier noe om hvilke verdier som skal til for å være et fullverdig menneske med et meningsfylt liv i fellesskap med andre (referert i Bergersen, 2010a). Viktige verdier i Ubuntu er respekt, høflighet, gjestfrihet, tålmodighet, sjenerøsitet og samarbeidsvilje og ved å utføre disse kan man bli et helt menneske. I Ubuntu-etikken er det viktig å opprettholde en god relasjon til andre mennesker og på grunn av dette er respekt og sympati grunnleggende verdier (Shutte, 2001, referert i Bergersen, 2010a).

Fellesskapssamfunnet er også en viktig del av Ubuntu. I et fellesskapssamfunn er individene avhengig av hverandre og man kan nærmest se det slik at alle trenger alle for å bli hele (Shutte, 2001, referert i Bergersen, 2010a). Det blir altså sett på som viktig å tilhøre i et fellesskap, å delta i et fellesskap og ikke minst å dele det du har med andre. På denne måten vil man bli sett på som et godt menneske. Et fellesskapssamfunn er bygget opp av tradisjonelle verdier om «den utvidede familien» og denne formen for familie inkluderer mange og ikke bare kjernefamilien. Både slekten forøvrig, inngiftede og til og med ukjente kan være en del av denne formen for familie. Familien

blir sett på som fundamentalt – og noe som alle må tilhøre og selv forfedre får ta del i familien. Blant annet fødes flere barn som blir regnet som etterkommerne til respekterte forfedre (Shutte, 2001, referert i Bergersen, 2010a). Respekt for eldre og deres erfaringer gjennom et langt liv er også en grunnleggende del av Ubuntu og afrikanske verdier (Shutte, 2001, referert i Bergersen, 2010a).

3.4 Tradisjonalistisk handling og autoritet

Max Weber er blant annet kjent for rasjonaliseringsteorien. Han analyserte begrepet teoretisk rasjonalitet – som er handling styrt av generelle begreper (Lindbekk, 2001). Habermas (1984) definerer rasjonalitet som en disposisjon som uttrykker seg i handling hvor det ligger gode begrunnelser bak (referert i Lindbekk, 2001). Rasjonalitet gir, i alle tilfeller, krav om argumenterende analyse og logisk tenkning. Rasjonell handling utfylles i tillegg av to andre former for handling – tradisjonalistisk handling og affektuell handling. Den tradisjonalistiske handlingen bygger på tradisjoner, sedvaner og skikk. Affeksjonell handling er underlagt et krav om et emosjonelt uttrykk i handlingen og er nok mer basert på følelser og impulser, som for eksempel kjærlighet (Lindbekk, 2001). Hvis jeg forstår det rett, gjør institusjonaliseringen av teoretisk rasjonalitet, altså at beslutninger blir underlagt mer presise og allmenne kriterier for hvordan det skal bedømmes, at rasjonaliseringen er en del av det moderne samfunn (Lindbekk, 2001). En kan forstå det slik at tradisjonalistisk og affeksjonell handling er en del av det tradisjonelle eller det før-moderne samfunnet. I slike samfunn velger man kanskje sine ledere og retningslinjer basert på vaner og tradisjoner, og/eller følelser framfor konkrete kriterier som er allmenne for alle samfunnsborgere. Tradisjonalistisk og affektuell handling er altså eksempler på ikke-rasjonelle idealtyper (Lindbekk, 2001).

I tillegg til tradisjonalistisk handling, finnes også det Weber kaller tradisjonalistisk autoritet. Dette bygger på allerede etablerte ordninger og at den enkelte har makt fordi det «alltid har vært slik». Eksempler på dette kan være tradisjonelle kongedømmer – makten går i arv i familien, eller samfunn hvor kvinnen underkaster seg mannen fordi det er slik samfunnet oppfatter at det skal være. Dette kan bygge på tradisjonelle og/eller religiøse prinsipper (Schiefløe, 2011). Giddens (1996) underbygger dette ved å si at tradisjonen i seg selv framstår som en autoritetskilde i tradisjonelle samfunn og at den som gjennomsyrrer mange aspekter ved det sosiale liv. Weber definerer makt som *en persons evne til å kontrollere en annen persons atferd, også mot dennes vilje* (Schiefløe, 2011:214).

3.5 Samfunn med tradisjonelle verdier

Inglehart og Baker har gjennomført et studie hvor de har tatt utgangspunkt i den største undersøkelsene som noen sinne er gjennomført vedrørende oppfatninger, holdninger og verdier i samfunn. Undersøkelsene de har tatt utgangspunkt fra dekker hele 65 land og de har ut i fra dette kategorisert samfunn ut ifra om de er tradisjonelle eller sekulær-rasjonelle (Inglehart & Baker, 2000). Kjennetegn ved det tradisjonelle samfunn er man opptatt av å vise respekt ovenfor sine foreldre og/eller andre eldre og å prioritere familie og familieliv. Det framstår som et mål i livet å gjøre sine foreldre stolte. Man skal elske og respektere dem, uavhengig av om de behandler en bra eller ei. På samme måte skal også foreldre gjøre det beste for sine egne barn, selv om det går utover eget velvære. Idealet vil være å ha en stor familie med mange barn (Inglehart & Baker, 2000). Tradisjonelle samfunn vektlegger sosial likhet framfor individualitet, de tar hensyn til det autoritære og har en nasjonalistisk innstilling. Moderne, eller sekulær-rasjonelle samfunn, har det motsatte synet på disse faktorene (Inglehart & Baker, 2000). Eksempler på tradisjonelle verdier er at individet får trøst og styrke gjennom å tro på en religion, individet diskuterer sjelden eller aldri politikk, skilsmisse er aldri den rette løsningen og dersom kvinnen tjener mer enn mannen vil dette uansett føre til problemer (Inglehart & Baker, 2000). I forhold til barneoppdragelse sier de tradisjonelle verdiene at hardt arbeid er noe av det viktigste man kan lære sine barn. Å lære om å bruke fantasien får derimot betraktelig mindre fokus og det samme gjør også læren om å vise toleranse og forståelse ovenfor sine medmennesker (Inglehart & Baker, 2000). De fleste tradisjonelle samfunn stiller seg negativ til homoseksualitet, skilsmisser og abort. I tillegg er mannsdominans både på den politiske og økonomiske arenaen, respekt for autoriteter i samfunnet og religionens sentrale posisjon gjennomgående kjennetegn (Inglehart & Baker, 2000).

Giddens (1996) sier at det i kulturer med tradisjonelle verdier finnes eksplisitte forestillinger om hvordan man skal oppføre seg ovenfor andre. Tradisjonen bidrar til en følelse av stabilitet, både på moralsk og kognitivt nivå. I tradisjonelle samfunn blir fortiden sett på som en ramme for hvordan ting også skal gjøres i framtiden (Giddens, 1996).

3.6 Utviklingsland og kultur

Zambia har hatt økonomisk vekst de siste tiårene, og innførte demokrati i 1991. På tross av dette er Zambia et utviklingsland og de fleste zambiske innbyggere lider av fattigdom (Globalis, 2012). I 2010 levde 74,5 % av zambisk befolkning under ekstrem fattigdom. Ekstrem fattigdom vil si den andelen av befolkningen som lever for under en dollar om dagen (Globalis, 2012).

Inglehart og Baker (2000) skriver at moderniseringen av samfunn, da med tanke på industrialisering og økonomisk framgang, i mange tilfeller kanskje henger sammen med det kulturelle, sosiale og politiske i samfunnet (Inglehart & Baker, 2000). Industrialiseringen fører nemlig ofte til spesialisering av samfunnets profesjoner og høyere utdannings- og inntektsnivå. Disse forandringene kan bringe med seg uforutsette endringer i kjønnsroller, normer i forhold til seksualitet, holdninger ovenfor autoritet og bredere politisk engasjement. Et utviklingsland gir innbyggerne mindre sikkerhet og velferd. Dette fører til at innbyggerne legger større vekt på fysisk og økonomisk trygghet framfor alle andre mål. På denne måten opplever innbyggerne kanskje en utrygghet i møte med det fremmede, etnisk mangfold og kulturforandringer. Dette kan føre med seg intoleranse for homoseksualitet og andre grupper som skiller seg ut, et autoritært politisk syn og fokus på tradisjonelle kjønnsroller (Inglehart & Baker, 2000).

3.7 De undertryktes pedagogikk

Den brasilianske pedagogen, Paulo Freire, har laget en teori om motsigelsen mellom undertrykkerne og de undertrykte. Han skriver at man som menneske er undertrykt dersom man mister sitt eget menneskeverd (Freire, 2009). Han mener at den undertrykte må forstå hvorfor han er undertrykt, og først da kan han søke en annen virkelighet og et annet menneskeverd. Det er kun de undertrykte som kan frigjøre seg fra undertrykkelsen, og det hele kan sees på som en bevisstgjøringsprosess (Freire, 2009). Han har i tillegg gjort rede for det han kaller bank-oppfatningen. Her bruker han lærer/elev-relasjonen som et eksempel. Kunnskap blir her sett på som en gave fra dem som betrakter seg selv som kunnskapsrike, til dem de oppfatter som uvitende (Freire, 2009). Læreren blir et fortellende subjekt, mens elevene, eller de som hører på, fremstår som lyttende objekter. Virkeligheten framstilles som statisk og ubevegelig, altså noe som inneholder et fasisvar og som ikke rommer for elevenes egne tanker og refleksjon (Freire, 2009). Elevene skriver ned og lærer utenat det de hører i undervisningen og dette gjør de til «tomme kopper» som skal fylles opp med informasjon og kunnskap av læreren. Dess fullere han fyller elevene med informasjon, jo dyktigere lærer er han. Læreren bruker ikke kommunikasjon i sin undervisning, men han sender derimot ut ting til «oppbevaring» i de tomme koppene. Han forveksler i tillegg gjerne kunnskapens autoritet med sitt eget yrkes autoritet, som blir satt i motsetning til elevenes frihet. (Freire, 2009).

4.0 Presentasjon av empiri

Under vil jeg presentere det datamaterialet informantene gav meg, og da med hovedvekt på det som er relevant for min problemstilling. Som nevnt tidligere i oppgaven, benytter jeg fiktive navn på informantene.

4.1 Hvem har autoritet i Zambia?

Da jeg spurte de ulike informantene hva som kjennetegner en person med autoritet i Zambia, var en eldre person det første eksempelet de alle gav meg. Alfred fortalte at så lenge de var eldre enn deg, hadde de faktisk også autoritet og makt over deg. Lisa kunne i tillegg fortelle meg at autoritet hang sammen med evnen til å kunne ta vare på familien sin, både økonomisk og praktisk. Dette innebar, forklarte hun, evnen til å kunne forsørge med mat og klær og til å kunne gjøre husarbeid slik at man så presentabel og ordentlig ut ovenfor andre. Hun fortalte videre at dersom man ikke var i arbeid, ville heller ingen høre på det du sa. Jeg spurte da om hvilken status fattige eldre uten utdanning i Zambia fikk, og hun kunne fortelle at i landsbyen hadde de stor autoritet til tross for mangel på formell utdanning, på grunn av livserfaring og visdom. Visdom og erfaring fikk større betydning i rurale områder enn i byene mente hun.

I tillegg til det å være eldre kunne Alfred fortelle at yrket ditt også spiller en rolle i forhold til den respekten og makten du får fra andre. Et eksempel fra min egen praksis hvor jeg så observerte en slik situasjon var en samtale jeg hadde med en lærer i landsbyen. Denne læreren viste stor frustrasjon over dårlig arbeidsmoral hos sine kolleger. Han oppfattet at han var den eneste som møtte til jobb når han skulle og som engasjerte seg i elevenes behov og tilrettelegging. Da jeg spurte han hvorfor han ikke tok det opp på neste lærersamling, lo han og sa at ingen kom til å høre på han uansett. Han var jo bare en lærer og mye yngre enn de andre og hadde ingen stilling som gav ham autoritet og rett til å snakke imot de som sto høyere oppe enn ham. Han mente dermed at det ikke var noe han kunne gjøre for å bedre situasjonen. Også Christine mente at man fikk større autoritet etter hvor høy stilling man hadde.

Alfred kunne likevel fortelle meg at dersom det er snakk om en eldre person, kom utdanning på andre plass. Dersom presidenten av Zambia snakker uhøflig til en eldre mann ville folket kunne miste respekt for presidenten, ettersom han da har brutt en viktig norm for Zambia, forteller Alfred.

4.2 Holdninger til eldre i samfunnet

Alle informantene fortalte at yngre ikke skulle «snakke imot» eldre mennesker i Zambia. Møter du på en eldre person må du nemlig alltid tenke over hva du skal si. Ordlegger man seg feil, kan man

miste respekt og annerkjennelse fra andre. Allerede den første dagen jeg var utplassert på sosialkontoret lærte de meg hvordan jeg skulle hilse eldre personer på det lokale zambiske språket Tonga. De forklarte meg hvor viktig det var at jeg lærte meg hvordan man respekterte eldre i zambisk kultur. Alfred forklarte at man måtte være høflig ovenfor eldre uansett. Selv om man kanskje visste at de tok feil i en sak, fikk man heller vise respekt ved å si seg enig framfor å stå på sitt. Han kom med et eksempel på at dersom han reiste seg fra stolen han satt på for å gå på toalettet, og en eldre mann i mellomtiden hadde satt seg ned på stolen hans, fikk han store problemer med hvordan han skulle kapre stolen tilbake. «Excuse me, this was my chair» ville under ingen omstendigheter vært akseptabelt. Han måtte derimot forklart situasjonen tydelig og presist og spurt fint om han kunne få stolen sin tilbake. Til og med da kunne den eldre mannen si: «No, I'm sorry, I am older than you, so you can go find another seat». Både Alfred og Christine presiserte også at det i Zambia blir regnet som uhøflig å sitte hvis den eldre personen du snakker med står, eller å stå hvis den eldre personen sitter. Man skal gjøre det samme som den eldre. En annen måte å vise respekt på er å unngå å se den du respekterer, for eksempel en eldre person, i øynene. Dette vil bli merket som uhøflig oppførsel. «To avoid eye contact is a way of saying I respect you» forteller Christine.

Alfred gav meg et annet eksempel på eldre sin makt i samfunnet. Dersom en sjef hadde en ansatt som var en del år eldre enn ham, kunne han ikke kommandere og gjøre som han ville ovenfor denne ansatte. Den eldre vil uansett være den med størst autoritet, på tross av at den andre er sjefen over arbeidsplassen.

Ettersom Lisa er den eldste i søskenflokket forklarte hun også litt om hvilken autoritet hun hadde ovenfor sine yngre søsken. Hvis hun ber sin søster om å komme hjem til et gitt tidspunkt er søsteren pliktet til å gjøre som hun sier. Da jeg spurte om hun opplevde at hun hadde autoritet i familien svarte hun ja og siktet da til respekt og annerkjennelse fra sine yngre søsken. Selv en tiåring er forventet å vise respekt ovenfor en på atten forteller Christine. Et eksempel på dette er at tiåringen må si Ba (hvis barnet snakker det zambiske språket bemba) foran attenåringens navn. Sier tiåringen kun attenåringens navn direkte, vil dette bli sett på som uhøflig og respektløst. Alle de zambiske språkene har forskjellige ord man skal sette foran et navn for å vise respekt til dem man snakker med.

4.3 Holdninger til barn og unge i samfunnet

Alle informantene presiserte at læren om respekt var en grunnleggende del av barns oppdragelse i Zambia. Med respekt mente Alfred blant annet at barn ble oppdratt til å høre på det eldre mennesker forteller, og si seg enig i eventuelle beskyldninger, selv om man vet at man er uskyldig i situasjonen. Det var nemlig ikke vanlig for et barn å forsvare seg selv i Zambia. «You should not answer back» er et gjennomgående utsagn hos alle informantene. Med dette mener de kanskje at barn ikke skal motsi det de blir fortalt, men ta det som en sannhet. Som lærer kunne Alfred fortelle meg at i en læresituasjon er det forventet at elevene behandler ham med respekt og anerkjennelse. Det er han som skal gi dem kunnskap og de skal sitte stille og høre på det han har å lære dem. Da jeg spurte hvordan han reagerte dersom en av elevene snakket uhøflig til han, sa han at han ville reagere ved å bli sjokkert. Han var ikke vant til å bli motsagt og/eller motta uhøflige tiltalelser. «The teachers give commands, the children can not tell the teacher what to do» uttrykte Christine. Lærere har stor makt over elevene, mente hun.

Både Lisa og Alfred tror det er mange barn i Zambia som ikke tør å si det de mener. Lisa mener likevel at dette er bedre i urbane strøk enn det er i rurale områder. Hun tror dette henger sammen med at den delen av zambisk befolkning som er bosatt i byer blir mer påvirket av vestlige verdier enn hva de som bor i landsbyene gjør. Hun tror likevel at zambiske foreldre svært ofte tar valg for sine barn, fordi de tror de vet bedre hva som er best for barna enn de vet selv. Alfred forteller at zambiske barns meninger sjelden blir tatt hensyn til. «Grown-ups talk to them only when they have done something wrong» sier han. Med dette mener at han at voksne i Zambia sjelden fokuserer på det positive barna gjør og skryt blir dermed en mangelvare. Dersom de er pliktoppfyllende og gjør som de skal, blir de oversett og hvis de ikke gjør som de skal, får de kjeft og/eller straff, sier Alfred. Han uttrykker misnøye rundt denne situasjonen.

Da jeg spør Lisa hvordan de behandler eldre sammenlignet med yngre på sosialkontoret uttrykker hun at de er opptatt av å vise de ulike klientene respekt uavhengig av hvilke alder og posisjon de har. Gjennom praksisukene erfarte jeg likevel noe annet. Da en yngre jente kom inn for å søke om skolepenger ba sosialarbeideren henne strengt om å sette seg i en annen stol enn den hun satt i. Jenta glemte da pennen sin på gulvet foran stolen hun først satt i og sosialarbeideren pekte bort på pennen og uttrykte «pick up your belongings». Jenta reiste seg pliktoppfyllende og plukket opp pennen sin, enda pennen lå rett foran føttene på sosialarbeideren og det ville tatt henne kortere tid å plukke den opp enn det tok for jenta å reise seg opp for å gjøre det. Et annet eksempel er en ung gutt jeg skulle snakke med, også i forbindelse med søknad om skolestøtte. Gutten virket nervøs og

snakket lavt. Da en sosialarbeider kom inn i rommet fortalte hun ham strengt at han skulle snakke høyere og vise meg respekt. Det passet seg ikke for ham å sitte å mumle i en slik situasjon.

Også da jeg arbeidet på skolen i landsbyen observerte jeg autoriteten på nært hold. Elevene ble stadig satt til å vaske og rydde skolen, mens lærerne så på. Alfred kunne fortelle at det er normalt for zambiske barn å jobbe for eldre og autoritetspersoner. Lisa fortalte at dersom hun så sin tante pusse sine sko, var hun normativt pliktet til å tilby seg å gjøre det for henne. Et annet eksempel var da jeg var ferdig med en undervisningstime i landsbyen og skulle bære min egen stol tilbake der den stod. Dette resulterte i at hele klassen begynte å le usikkert og at en av elevene kom løpende og tok stolen kjapt ut av hendene mine for å bære den de siste meterne selv.

4.4 Familieliv

Christine forteller at zambiske foreldre forventer at barna oppfører seg ordentlig. De skal sees, men ikke høres. Oppfører ikke barn seg slik det forventes av dem, vil dette oppfattes som pinlig for foreldrene. Pinlig fordi de avviker fra det «normale». Dette gjelder særlig for barn som er ti år og eldre, og kommer av at det ikke forventes samme innsikt og modenhet hos yngre barn. Alfred forteller at det er en kløft mellom foreldre og barn i de fleste zambiske familier. Denne kløften oppstår på grunn av respekt, mener han. Fordi barn alltid må være forsiktig med hva de skal si og hvordan de skal oppføre seg, har sjelden foreldre og barn et nært og likesinnet forhold. Han mener dette særlig gjelder forholdet mellom barn og far. Dette begrunner han med at far ofte blir som et symbol på straff. Barn er dermed ofte redd sin far, fordi han er den som disiplinere dem og representerer «loven».

Da jeg spurte Lisa om hun kunne si det hun ville til sine foreldre reagerte hun med å le og viste tydelig med kroppsspråk at det på ingen måte var tilfelle. Hun forklarte også at det var stor forskjell mellom mor og far når det kom til autoritet i familien. Tradisjonelt sett skal man nemlig ikke sitte ved siden av sin far i hjemmet og som jente skal man absolutt ikke gå med korte skjørt foran ham, fortalte hun. Et annet eksempel hun kom med i forhold til dette var at man ikke skulle spørre sin far direkte om ting, man skulle først gå til sin mor og deretter be henne om å spørre far. Christine fortalte at det for jenter forventes større respekt ovenfor en farsfigur enn det gjør for gutter.

Lisa fortalte også at hennes mor aldri tok oppvasken og annet husarbeid i familien hun kom fra. Dette mente hun også at var vanlig i mange familier i resten av Zambia. I hennes familie hadde de hushjelp som tok seg av husarbeidet på formiddagen i ukedagene, men etter middag og i helgene

måtte barna selv ta oppvasken, vaske klær og hus. Mors hovedoppgave bestod i å lage tradisjonell zambisk mat til middag, ellers kunne hun hjelpe til med husarbeid hvis hun selv ytret ønske om det.

4.5 Framtidens Zambia

Da intervjuene nærmet seg slutten spurte jeg de ulike informantene hvordan de så framtidens Zambia når det kom til autoritet og respekt i samfunnet. Både Alfred og Lisa mente at zambisk tradisjon vil endres i framtiden. Alfred begrunnet dette med at zambisk befolkning får mer og mer kunnskap om barns rettigheter og at barn lærer selv mer om hvilken plass de egentlig bør ha i et samfunn. Han ser dermed en fremtid hvor alle får den samme respekten. Han mener likevel at det i rurale områder vil ta lenger tid og at barn der vil fortsette å frykte og respektere eldre i en god del år framover, mens det i byene vil forsvinne mer og mer.

Lisa sa at ettersom Zambia er et utviklingsland er det også lite kunnskap i samfunnet og dette bidrar til at de gjør det slik de alltid hadde gjort det. Hun sa likevel at staten nå prøver å satse på utdanning. Hun tror dette vil føre til at folk blir bedre klar over urettferdighet og retten til å si sin egen mening, framfor å kun høre på den sannheten de eldre legger fram for dem. Hun har stor tro på Zambias utvikling og mener bestemt at man kommer til å se en forandring allerede om fem år. Som Alfred, mente også hun at denne utviklingen først og fremst kom til å gjelde i byene og ikke i landsbyene, fordi de lever mer isolert.

Christine uttrykker at hun er nervøs for at de tradisjonelle zambiske verdiene skal forsvinne fra samfunnet. Hun er redd for at man i framtidens Zambia ikke vil vise den samme respekten ovenfor hverandre og at samfunnet vil påvirkes mer og mer av vestlige verdier. Hun bruker unge zambiske jenters måte å kle seg på som et eksempel på at Zambia står ovenfor globalisering og forandring. Hun mener nemlig mange jenter i dag kler seg på en måte som er respektløs ovenfor zambisk tradisjon og kultur.

5.0 Drøfting

Arne Martin Klausens (referert i Dahl, 2013) definisjon av kultur forteller oss at kulturen er noe man bringer med seg fra generasjon til generasjon. Tanker, ideer, regler og verdier blir gjeldende i et samfunn fordi det var slik tidligere generasjoner valgte å handle. Taylor (2006) skriver at zambiske barn ikke bare blir oppdratt av foreldre, men at den utvidede familie og/eller lokalsamfunn har like mye de skulle ha sagt ovenfor barnas oppdragelse. Når så mange mennesker skal være med på å bestemme hvordan et barn skal oppdras, blir det kanskje også lite rom for individuelle tanker og oppfatninger ovenfor hva som er riktig oppdragelse. Et barns oppdragelse blir dermed gjerne basert på zambiske tanker, ideer, regler og verdier, og gjør at det kan oppstå lite

åpenhet for å tenke nytt. Som Christine uttrykte i intervjuet kan det oppfattes som pinlig for zambiske foreldre dersom barnas oppførsel avviker fra det som er «normalt».

Også Ubuntu vektlegger fellesskapssamfunnet og ideen om den utvidede familiens betydning. Ubuntu gjør seg gjeldende i flere afrikanske land og jeg velger å ta utgangspunkt i at det også finnes innspill fra denne etiske tenkemåten i Zambia. Min oppfatning av Ubuntu er blant annet at individene i et samfunn er avhengige av hverandre, og at man oppnår målet om å bli et godt menneske gjennom å opptre ovenfor andre slik kulturelle verdier tilsier at man bør. Dette kan stå i stor kontrast til vestlige samfunn, hvor verdier som selvstendighet og individualitet gjerne står i fokus. I den vestlige delen av verden oppfatter jeg også at det framstår som et ideal at alle individer i et samfunn skal ha krav på den samme respekten, uavhengig av de karakteristikkene man er i besittelse av. Som Giddens (1996) sier, blir slike moderne samfunn sett på som samfunn hvor det er fravær av autoriteter. Samfunn som er preget av ideer fra Ubuntu, vil kanskje fokusere mindre på den enkeltes individualitet, unike menneskeverd og mulighet til å velge sine egne retninger i livet. Fellesskapssamfunnet og tanken om at alle er avhengige av hverandre, gjør det kanskje mer nødvendig med større bruk av autoritetsroller og makt i dagliglivet. Dersom alle skal leve i et fellesskap, er avhengige av hverandre for å få hverdagen til å gå rundt og skal følge de samme retningslinjene, er man kanskje også avhengig av å ha noen naturlige ledere som vet hvordan tradisjonene skal følges. Basert på den empiriske informasjonen jeg har fått fra informantene, samt egne erfaringer, oppfatter jeg at voksne, eldre og tidligere generasjoner blir naturlige ledere av fellesskapet i Zambia. Som Alfred uttrykte i intervjuet har en person makt over deg så lenge han/hun er eldre enn deg og utdanning kan komme på andre plass i dette makthierarkiet. Slik jeg ser det, sosialiseres zambiske barn inn i troen om at de eldste representerer kunnskap, og deres oppgave er å ta lærdom i det de blir fortalt, og å vokse opp til selv en gang å kunne lede fellesskapet for nye samfunnsborgere. Dette kan være med på å forklare den kløften som oppstår mellom barn og voksne i Zambia, som Alfred skildrer. Troen på voksnes kunnskap, blir gjerne omgitt til deres makt og gjør at, som Alfred uttrykker, barn og foreldre i Zambia sjelden har et nært og likesinnet forhold, men et forhold som er preget av frykt og respekt.

5.1 Det tradisjonelle samfunn

Som Max Weber (referert i Lindbekk, 2001) har uttrykt, bygger tradisjonell autoritet på sedvaner og skikk. Det handler om å gjøre det slik man alltid har gjort det. Dette står i motsetning til rasjonalitet, som gjerne er et kjennetegn ved mer moderne samfunn. I et tradisjonelt samfunn vil ikke logisk tankegang og rettferdige valg være sentralt. Tradisjonen i seg selv blir en kilde til autoritet, som Giddens (1996) skriver. Valget av naturlige ledere faller på bakgrunn av vaner, tradisjoner og

følelser, istedenfor at alle individer blir sin egen leder som følger av retten til å ta individuelle valg. Sistnevnte oppfatter jeg som en konsekvens i samfunn hvor fokuset er konsentrert rundt moderne framfor tradisjonelle verdier. Eldre får makt i et tradisjonelt samfunn fordi de har erfaring og fordi oppfatningen er at de dermed også vet bedre. Et barn skal høre på det de blir fortalt og læres opp til å en gang fortjene den samme respekten. Man kan her dra paralleller til Freire (2009) sin bank-oppfatning. Barna framstår som de tomme koppene som skal fylles av undertrykkerne, nemlig foreldre og andre eldre i samfunnet. Det er ikke åpent for kommunikasjon og dersom man er uenig i det man lærer, tar man feil. Informantenes sitat; «you should not answer back» kan være med på å beskrive dette maktforholdet. Man kan gjerne si at barn og unge framstår som elever i det tradisjonelle samfunnets skole og skal «skrive ned» og lære utenat ideer fra erfarne voksne og tidligere generasjoner og gjøre det til sin egen sannhet.

5.2 Zambia – et tradisjonelt samfunn?

Ettersom mange zambiske innbyggere lever for under en dollar om dagen, kan man si at Zambia faller inn under kategorien utviklingsland, framfor det motsatte, industrialiseringsland (Globalis, 2012). Basert på kjennetegnene ved det tradisjonelle samfunn som jeg har skildret over, vil jeg på en side si at det zambiske samfunnet kan beskrives som tradisjonelt. Som Inglehart og Baker (2000) skriver, henger industrialisering og god økonomi ofte sammen med det kulturelle i et samfunn. Zambias økonomiske situasjon kan ha stor betydning for deler av samfunnet er preget av tradisjonelle verdier, vaner og tradisjoner. Å leve i et utviklingsland, hvor økonomien er usikker, kan nemlig føre til at målet om å ha nok mat, et sted å bo og klær å gå i kommer foran andre mål i livet. Den økonomiske tryggheten framstår som en førsteprioritet. Mangel på kapital fører også ofte til mangel på kunnskap og utdanning, som igjen kan bidra til at det som er fremmed virker farlig. Kulturforandringer og nytenkning kan dermed virke skremmende, fordi frykten for at den økonomiske situasjonen skal bli truet kanskje er for sterk. Grupper som skiller seg ut får dermed kanskje liten oppslutning fordi de går imot det eksisterende fellesskapet. Som Inglehart og Baker (2000) skriver vektlegger tradisjonelle samfunn sosial likhet framfor individualitet. En erfaring jeg selv har gjort på dette området er blant annet at så godt som alle jeg møtte i Zambia hadde sterk tro på kristendommen. Jeg fikk inntrykk av at dersom man ikke praktiserte denne religionen, trodde på en annen religion eller ikke trodde på noe i det hele tatt, ble man også sett ned på av andre. Dette kan henge sammen med at religionsfrihet også bidrar til sosial ulikhet. Sosial ulikhet kan virke truende ovenfor fellesskapet, de tradisjonelle verdiene og prinsippet i Ubuntu om at alle er

avhengige av hverandre. Alle trenger alle for å bli hele, og uten at alle tror på det samme og handler på samme måte, opplever man gjerne heller ikke den samme fellesskapsfølelsen.

Eldre var det første eksempelet alle informantene gav meg da jeg spurte hvem som hadde autoritet i Zambia, og Taylor (2006) skriver at man i Zambia handler etter gerontokratiske prinsipper. Dette er med på å bygge opp under min beskrivelse av det zambiske samfunnet som tradisjonelt.

Sammenlignet med både Weber (referert i Lindbekk, 2001) og Inglehart og Baker (2000) sine teorier er det også mange paralleller å trekke til den informasjonen jeg har fått fra informantene mine. At eldre får makt fordi de har lang livserfaring, og at tradisjonell autoritet bidrar til fokuset på respekt for livserfaring kan man kjenne igjen i Alfreds uttalelse om at selv den som er sjef over en arbeidsplass i Zambia fortsatt må være underlagt en eldre arbeidstaker. Hvem som skal ha mest makt i situasjonen blir bestemt ut i fra tradisjonell tankegang, framfor konkrete kriterier som er allmenne for alle borgere. Sistnevnte kan sees på som et trekk ved Webers rasjonaliseringsteori (Lindbekk, 2001). Den enkelte har i stedet makt fordi «det alltid har vært slik». Inglehart og Baker (2000) underbygger også tydelig fokuset på å vise respekt ovenfor dem som er eldre i det tradisjonelle samfunn. De skriver at kjennetegn ved det tradisjonelle samfunn er å vise respekt ovenfor sine foreldre og andre eldre. Lisas reaksjon da jeg spurte om hun kunne si det hun ville til egne foreldre kan kanskje være med på å bekrefte dette. Kroppsspråket viste tydelig at hun ikke kunne det og at den såkalte kløften mellom foreldre og barn også preget kommunikasjonen i hennes familie. Inglehart og Baker (2000) skriver også at hardt arbeid er noe av det viktigste en kan lære sine barn, mens læren om å bruke fantasien får mindre fokus. Også her kan man trekke inn Freires (2009) bank-oppfatning. Barna blir som tomme kopper som ikke skal tenke for mye selv, men som skal lære av det andre har tenkt før dem. På grunn av dette blir gjerne, som Alfred sier, barns meninger sjelden tatt hensyn til. De er ikke oppdratt til å bruke fantasien og til å komme med egne ideer og meninger, men til å jobbe hardt for å lære og opprettholde tradisjonene.

Det kan virke som at zambiske barn nærmest fra barndommen av blir sosialisert inn i tankegangen om at de skal føle frykt ovenfor eldre i samfunnet. Som Christine uttrykker er det å la være å holde øyekontakt et tegn på respekt, men kan vel også sees på som et symbol på frykt. Det er ikke vanlig for barn å tørre å forsvare seg selv, forteller Alfred. Læren om respekt er svært grunnleggende i Zambia, dette var alle informantene enige om. Respekten i Zambia, slik jeg ser den, handler om å vokte seg fra å handle feil ovenfor dem med større autoritet. I mange tilfeller må en også si seg enig i det den eldre beskylder en for, uavhengig om man faktisk har gjort det eller ei, sier Alfred i intervjuet. Et autoritært fokus kan nok være med på å gjøre samfunnsstrukturen i et land mer hierarkisk. Med dette mener jeg at det er tydeligere hvem som bestemmer og har makt, og hvem

som har betraktelig mindre de skulle ha sagt. Som jeg har nevnt tidligere, har gjerne tradisjonelle samfunn mer naturlig ledere enn det som er tilfellet i et moderne samfunn. Taylor (2006) skriver at eldre i Zambia skal behandles med ærbødighet og at det i enkelte tilfeller forventes at unge kvinner skal knele framfor å stå oppreist i samtale med mor, svigermor eller andre eldre damer. Dette kunne også Christine og Alfred underbygge. Å sitte i møte med en stående eldre, eller å stå i møte med en sittende eldre vil bli oppfattet som respektløst. Erfaringer fra praksis har også gitt meg bekreftelser på naturlig lederskap. Situasjonene fra sosialkontoret som jeg nevnte i den empiriske delen er eksempler på dette. I tillegg observerte jeg undervisning i skolen hvor all kunnskap hadde et fasitsvar og at elevene gjerne fikk skjenn dersom de hadde en annen oppfatning av det de lærte. Lærerne hadde altså, i mine øyne, betydelig makt ovenfor elevene og hadde evne til å kontrollere deres atferd, også mot deres vilje, som er Webers maktdefinisjon (Schieffloe, 2011). Det forekom ofte at elevene kostet og ryddet i skolegården, mens lærerne så på og kommenterte dersom noe ble gjort galt. Som Alfred uttrykte i intervjuet; «grown-ups talk to them only when they have done something wrong». Også disse observasjonene inneholder innslag av Freires (2009) bank-oppfatning, hvor lærerne representerer kunnskap og erfaring, mens barna/elevene representerer uvitenhet. Deres autoritet blir dermed satt i motsetning til elevenes frihet.

5.3 Et land i utvikling?

På en annen side kan man også si at det skjer endringer i zambisk kultur og tradisjon. Det har, som tidligere nevnt, foregått økonomisk vekst i landet de siste tiårene. I 1991 innførte de også et demokratisk styresett (Globalis, 2012). Fortsetter økonomien å vokse i en positiv retning, kan dette også bidra til endring av kulturelle verdier. Alle de tre informantene jeg intervjuet hadde meninger om Zambias utvikling og det var tydelig et tema som opptok dem alle. Ut i fra svarene de gav meg, kan man tolke at Zambia står ovenfor en rekke kulturelle forandringer. Christine uttrykte at zambiske verdier kan forsvinne fra samfunnet og at læren om respekt for eldre og autoriteter, som har gått i arv fra generasjon til generasjon, forsvinner mer og mer for hvert år. På enkelte områder har den allerede det, som for eksempel i måten unge zambiske jenter velger å kle seg på, mente hun. Alfred ser en fremtid hvor alle samfunnsborgere mottar den samme formen for respekt. Som Taylor (2006) også skriver, har det zambiske samfunnet endret seg i takt med modernisering og å unngå øyekontakt eller knele i møte med en eldre blir ikke lenger sett på som like viktig i alle sammenhenger.

Lisa bygget opp under Inglehart og Bakers (2000) teori om at landets økonomi kan henge sammen med manglende kunnskap, som igjen kan føre til at Zambia følger et tradisjonalistisk verdisyn. Når flere og flere får utdanning i Zambia, kan dette også bidra til modernisering av landet, påstår hun.

At flere får utdanning gjør at flere får kunnskap, og i dette tilfellet kan kunnskap komme til å bli en viktig kilde til makt. Som Alfred sier kan zambisk befolkning blir bedre opplyst om barns rettigheter og den vestlige ideen om at alle og enhver fortjener å motta den samme formen for respekt. Barn kan selv få kunnskap om hvilken plass de har i samfunnet dersom de fokuserer på vestlige verdier. Som Freire (2009) uttrykker er et menneske undertrykt dersom han/hun mister sitt eget menneskeverd. Dersom framtidens zambiere blir bevisst sin rolle som undertrykket, kan de også kanskje bidra til å snu situasjonen og til å skape en ny sannhet og en ny virkelighet.

Ut i fra den informasjonen jeg har fått fra informantene er det likevel ikke sikkert at den moderne utviklingen vil gå like raskt i hele landet. Både Lisa og Alfred la nemlig vekt på forskjellen mellom urbane og rurale områder i Zambia. Alfred mener rurale områder trenger lenger tid for å utvikle seg og at barn i slike områder vil fortsette med å frykte og respektere de som er eldre i flere år framover. I rurale deler av Zambia er tilgangen på turisme, teknologi og andre kilder til utvikling ofte betraktelig mindre enn i byene og som Lisa uttrykker, lever de mer isolert. Dersom forskjellene mellom de ulike områdene i landet blir for store, kan en jo spørre seg hvilke konsekvenser dette kommer til å få. Fellesskapets betydning i Ubuntu kan bli truet dersom landet ikke lenger lever i et fellesskap som består av de samme kulturelle verdiene og retningslinjene. Dette kan kanskje føre til at landet mister noe av sin identitet, ettersom man ikke lenger er sikker på hva landet egentlig står for. Innbyggerne i rurale områder kan oppleve nye tankeganger som truende for egen eksistens, og dette kan føre til at de holder seg enda mer isolert enn de har gjort tidligere. Ikke bare på grunn av manglende kapital, men kanskje også på grunn av frykt. Inglehart og Baker (2000) sier at tradisjonelle samfunn har en nasjonalistisk innstilling, som nok bygger på liten toleranse for innblanding fra det fremmede og sterk tro på egne perspektiv. Det kan nok kanskje by på utfordringer i framtiden dersom bare deler av Zambia sitter igjen med denne innstillingen, og innbyggerne i Zambia kan oppleve forvirring og rotløshet over hvilke verdier en faktisk skal følge.

6.0 Avslutning

Både teorien jeg har anvendt i denne oppgaven og informasjonen jeg har fått igjennom de tre ulike intervjuene jeg har hatt, kan peke på at voksne og eldre har en betydningsfull rolle i Zambia. Det er tydelig at de i mange tilfeller sitter øverst på det zambiske makthierarkiet. Kulturelle prinsipper, som for eksempel Ubuntu, tilsier at man skal respektere denne fordelingen for å bli sett på som et godt og fullverdig menneske. Sett ut i fra norske øyne synes jeg denne maktfordelingen fører til at barn og unge befinner seg i en noe undertrykket posisjon i Zambia. Det kan virke som at alle barn får tildelt rollen som uvitende. Jeg får inntrykk av at de kun er tilstede for å motta informasjon om

hvordan ting skal være og at framtidens valg blir tatt av andre enn dem selv. Gjennom å bli sosialisert inn i kulturen, reproducerer zambiske barn kanskje det tradisjonelle samfunnets ideologier når de selv blir voksne. Dette kan igjen kan bidra til å hindre utvikling.

Når det er sagt, er det likevel endringer inni bildet. Nøklene til slik utvikling ligger nok mye i utdanning og kunnskap. Dersom flere får tilgang til slike ressurser kan det kanskje også bidra til å endre kulturen og makthierarkiet og til å starte en bevisstgjøringsprosess. På bakgrunn av økonomiske årsaker er nok tilgangen på kunnskap størst i urbane områder. Spørsmålet er hvordan en slik utvikling vil påvirke landet som helhet og særlig dersom kun deler av landet dras med i utviklingen.

Litteratur

- Bergersen, A. (2010b.). *Hvordan kan en ut i fra vestlig sosial og politisk teori forstå normer som gjelder for fellesskap som bruker begrepet Ubuntu?* Sogndal: Høyskolen i Sogn og Fjordane.
- Dahl, Ø. (2013). *Møter mellom mennesker: Innføring i interkulturell kommunikasjon*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Freire, P. (2009). *De undertryktes pedagogikk*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Frønes, I., (2003). *De likeverdige: Om sosialisering og de jevnaldrenes betydning*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Giddens, A. (1996). *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels Forlag
- Inglehart, R., & Baker, E. W. (2000). Modernization, cultural change and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, Vol. 65, No 1. pp. 19-51.
- Johannessen, A., Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2006). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt Forlag
- Lindbekk, T. (2001). *Samfunnsteori: Fra Marx til Giddens*. Trondheim: Tapir Akademisk forlag
- Schifloe, P.M. (2011). *Mennesker og samfunn: Innføring i sosiologisk forståelse*. Trondheim: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Taylor, S.D., (2006). *Culture and customs of Zambia*. Westport, Connecticut - London: Greenwood press
- Tjora, A. (2011). *Kvalitativ forskningsmetoder: i praksis*. Oslo: Gyldendal
- Globalis (2012). *Zambia: Republikken Zambia*. Hentet 27. mars 2014, fra <http://www.globalis.no/Land/Zambia>
- Knudsen, O.F.(2013). Autoritet – Statsvitenskap. *Store Norske Leksikon*. Hentet 15. april 2014, fra <http://snl.no/autoritet%2Fstatsvitenskap>
- Store norske leksikon (2012). *Gerontokrati*. Hentet 24. mars 2014, fra <http://snl.no/gerontokrati>

